

**Sprawozdanie z monitoringu przyrodniczego i nadzoru nad działaniami ograniczającymi skutki
ekologiczne w związku z zakończeniem odwadniania kopalni „Olkusz-Pomorzany”
styczeń-luty 2023**

Sprawozdanie dotyczy dwumiesięczny okres prac prowadzonych na początku 2023 r. i obejmuje następujące zagadnienia:

1. monitoring przyrodniczy w dolinie rzeki Biała, wraz z dopływającym do niej roznosem Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej w Laskach, na pograniczu z Dąbrową Górniczą oraz kompleksem stawów między Karną a Laskami;
2. monitoring przyrodniczy w dolinie rzeki Sztoly, ze szczególnym uwzględnieniem odcinka miejskiego w Bukowni wraz ze stawami przy Leśnym Dworze;
3. monitorowanie tamy bobrowej i powstałego zbiornika w kanale Dąbrówka.

Ponadto prowadzone były bieżące konsultacje i nadzór przyrodniczy nad działaniami podejmowanymi przez ZGH „Bolesław” S.A., mogącymi mieć wpływ na ekosystemy dolin rzecznych Białej i Sztoly.

Styczeń i luty to środek kalendarzowej zimy, jednak tegoroczna zima jest kolejnym okresem występowania anomalii pogodowych. Styczeń zaliczyć można do ekstremalnie ciepłych¹, szczególnie ciepły był początek tego miesiąca. Z kolei w lutym jedynie na krótko pojawiły się warunki zimowe – z ujemnymi temperaturami oraz pokrywą śnieżną w pierwszej dekadzie miesiąca. Przez kilka dni w lutym wystąpiła pokrywa lodowa na Białej. Była to jednak pokrywa nieciągła i szybko zanikła. Dłużej lodem były pokryte stawy, zarówno w kompleksie Karna-Laski, jak i przy Leśnym Dworze w Bukowni. Pod koniec lutego zarówno rzeki, jak i stawy były już wolne od lodu. Jednocześnie, zarówno styczeń jak i luty można zaliczyć do miesięcy bardzo wilgotnych, z miesięcznymi sumami opadów wyższymi niż wieloletnia średnia. Można więc stwierdzić, że **okres grudzień 2022 – luty 2023 należy traktować jako okres bardzo korzystnych warunków hydrometeorologicznych dla ekosystemów dolin rzecznych w zlewni Białej i Sztoly.**

Ad. 1.

Obserwowany od wiosny 2022 r. proces wysychania (poprzez parowanie z otwartego lustra wody, transpirację z roślin, infiltrację...) **stawów w kompleksie Karna-Laski**, których sztuczne zasilanie ustało wraz z zakończeniem pompowania wód kopalni „Olkusz-Pomorzany”, **został zahamowany (przynajmniej czasowo) w okresie omawianych wilgotnych miesięcy zimowych.** Jakkolwiek, sytuacja na stawie nr 9 uległa poprawie tylko w niewielkim zakresie, a na zbiorniku ppoż. PG Lasy Państwowe i leżącym powyżej niego niewielkim stawie w ogóle się nie zmieniła, to cały pozostały kompleks wyraźnie napełnił się wodą. Zasilanie opadowo-roztopowe nie wystarcza do pełnego napełnienia wodą tych górnych stawów i zbiornika ppoż. Jak to już podkreślaliśmy stawy położone poniżej, czyli od zbiornika nr 8 są dodatkowo zasilane wodami pochodzącymi z retencji gruntowej w sąsiadujących z nimi torfowiskami. Reperowe punkty obserwowane na tym kompleksie stawów wskazują, że po okresie

¹ Na podstawie charakterystyki wybranych elementów klimatu w Polsce publikowanej co miesiąc przez Biuro Prasowe IMGW-PIB.

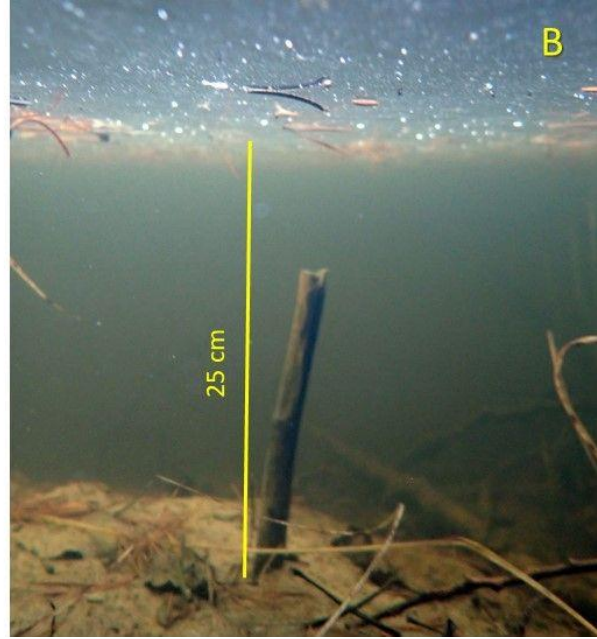
letniej i jesiennej niżówki, kiedy obserwowaliśmy wyschnięcie stawu nr 2, niemal całkowite wyschnięcie stawu nr 1 w Laskach oraz wyraźne obniżenie się poziomu wody na pozostałych 6 stawach, od grudnia system stawów zaczął się wypełniać. **W wyniku zasilania z opadów, roztopów i z retencji gruntowej na stawie nr 8 poziom wody podniósł się ponad 25 cm (fotografie poniżej). Intensywne naturalne (!) zasilanie wyżej położonych stawów uruchomiło również, z pewnym opóźnieniem, najniżej położonych stawów nr 2 i 1 w Laskach. Od ponad dwóch miesięcy woda przelewa się ze stawu nr 1 do strefy, gdzie w dnie doliny są aktywne ponory. Strefa ta jest ponadto zasilana wodami z odwodnienia NE części wsi Laski.**

Stan napełnienia zbiornika ppoż. w Karnej 14.01.2023 (lewe) i 26.02.2023 (prawe), fot. A. Tyc

Stan napełnienia stawu nr 9 w górnej części kompleksu Karna-Laski (lewe) oraz punkt reperowy na stawie nr 3 (prawe), 26.02.2023, fot. A. Tyc

Zmiana poziomu wody w stawie nr 8 w kompleksie Karna-Laski w dolinie Białej: A – stan 28.09.2022 (później poziom jeszcze si obniżył o ok. 2 cm), B – stan 14.01.2023 (taki stan utrzymywał się do końca lutego 2023), fot. A. Tyc

Stan napętnienia stawu nr 2 w Laskach 14.01.2023 (lewe) i 26.02.2023 (prawe), fot. A. Tyc

Stan napętnienia stawu nr 1 w Laskach 14.01.2023 (lewe) i 26.02.2023 (prawe), fot. A. Tyc

Korzystne warunki hydrometeorologiczne miały wpływ na stan przepływów i retencję w dolinie Białej na odcinku poniżej ujścia Dąbrówki do jej ujścia do Białej Przemszy. Zwiększone przepływy spowodowały uruchomienie transportu rumowiska. W ciągu całego roku obserwowane było dostosowywanie się koryta rzecznego do wielokrotnie mniejszych przepływów w stosunku do tych z okresu zrzutu wód kopalnianych. Mocno wcięte koryto odsłoniło brzegi, które obciążone roślinnością zaczęły się osypywać do rzeki. W ten sposób do koryta dostało się w ciągu roku sporo utworów ilastych i piaszczystych, które w czasie wysokich stanów wód zaczęły się przemieszczać w dół doliny. W efekcie, uruchomione rumowisko zmieniło osady denne, które odsłoniły się po zaprzestaniu zrzutu wód. W procesie różnicowania tych osadów ważną rolę odgrywają różnego rodzaju elementy morfologii dna i przeszkody w korycie rzeczonym, w tym tamy bobrowe. W strefach spowolnienia nurtu, m.in. powyżej tam następuje strącanie zawiesiny, w miejscach szybszego przepływu następuje transport osadów piaszczystych i miejscami ich akumulacja w postaci łańcuchów pokrytych zmarszczkami prądowymi (ripplemarkami). Są to procesy korzystne dla ekosystemu rzeki, który jest na etapie przebudowy po zmianie reżimu hydrologicznego. Już w pierwszym roku po zaprzestaniu zrzutu wód wyraźnie poprawiła się przejrzystość wody, co poprawi warunki fotosyntezy i rozwoju roślinności zanurzonej. To z kolei pozwoli w większym stopniu na ograniczenie spływu biogenów ze zlewni Białej do Białej Przemszy.

Spiętrzony tamą bobrową fragment koryta Białej poniżej ujścia Dąbrówki (stan maksymalnych przepływów, 18.02.2023, lewe) oraz fragment koryta (wyciętego w glinach) ok. 100 przed ujściem do Białej Przemszy (1.01.2023), fot. A. Tyc

Stan przejrzystości wody w korycie Białej w dolnym odcinku – zakole pod linią wysokiego napięcia (lewe) i fragment powyżej mostu (prawe), Kuźniczka Nowa, 29.01.2023, fot. A. Tyc

Jednym z newralgicznych obszarów w zlewni rzeki Biała jest strefa połączenia starego, pozbawionego aktualnie przepływu koryta tej rzeki z roznosem Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej na pograniczu gmin – Bolesław i Dąbrowa Górnicza. Jest to jednocześnie granica województw – małopolskiego i śląskiego oraz wschodni kraniec obszaru Natura 2000 Dolina Białej Przemyszy z siedliskami przyrodniczymi chronionymi prawem polskim i europejskim. Jeszcze przed zaprzestaniem zrzutu wód kopalni „Olkusz-Pomorzany” do Białej strefę tę zasiedliła rodzina bobrów, która trwa tam do dziś. **Aktualnie wypracowany kompromis pomiędzy utrzymywaniem na stałym poziomie piętrzenia przepływu tamą bobrową a możliwością swobodnego odpływu wody z obszaru drenowanego przez roznoś obu sztolni wydaje się zdawać egzamin.** Dzięki tamie woda wpływa częściowo do dawnego koryta Białej i jest retencjonowana na torfowisku oraz na rozlewisku w łągu i olsie po południowej stronie ciek. Samym korytem udrożnionego wiosną 2022 r. koryta roznośu do ujścia do Białej płynie stosunkowo wyrównany strumień wody. Oczywistym problemem jest cofka spiętrzonych wód roznośu do starego, pogłębionego na życzenie mieszkańców, koryta Białej w pobliżu ostatnich zabudowań Lasek (widoczne na fotografii). Wyrażamy opinię, że problem ten nie powinno się rozpatrywać doraźnie w związku z obecnością bobrów w dolinie (w sytuacji zagrożenia powodziowego PGW Wody Polskie ma możliwość częściowego lub całkowitego rozebrania tamy). W bliżej nieokreślonej przyszłości starym korytem Białej popłynie rzeka i wtedy, nawet bez obecności bobrów, w omawianej strefie woda w sąsiedztwie budynków będzie już na stałe.

Tama bobrowa na roznośie Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej (lewe) oraz nasączone wodą mokradła na południe od tego roznośu (prawe), pogranicze Lasek i Dąbrowy Górniczej, 27.01.2023, fot. A. Tyc

Wypełnione cofką stare, uregulowane koryto Białej na pograniczu Lasek i Dąbrowy Górniczej (lewe) oraz jego połączenie z roznośem Sztolni Bolesławskiej i Ponikowskiej (prawe), 18.02.2023, fot. A. Tyc

Zgodnie z uwagami zgłaszanymi we wcześniejszych sprawozdaniach (m.in. za luty-marzec czy listopad 2022), **pomimo korzystnych warunków hydrometeorologicznych ostatnich trzech miesięcy wyschnięty pozostaje zbiornik dawnego starorzecza Białej na zachód od Lasek**. Mimo intensywnych opadów i roztopów zbiornik ten pozostał suchy i w perspektywie kolejnych lat zarosnie roślinnością zielną, krzewami i drzewami. Sukcesję tego typu roślinności obserwowano już w sezonie wegetacyjnym 2022.

Wyschnięty zbiornik dawnego płytkiego starorzecza Białej otoczony pasem turzyc i trzcinowiskami (18.02.2023), fot. A. Tyc

Ad. 2.

Jakkolwiek, na miejskim odcinku Sztoły pojawiły się w tym okresie kilkakrotnie krótkotrwałe przepływy, to w całej dolinie nie obserwowano zmian w stosunku do poprzednich wizji terenowych. Główny wysiłek gospodarza stawów przy Leśnym Dworze było skierowanie jak największej części przepływu w Babie do zasilania tych zbiorników. W końcu lutego stawy te były napełnione niemal do maksymalnego możliwego poziomu. Przez cały ten okres napełniony był również tylny staw, gdzie swoje siedlisko mają bobry. W siedlisku tym były obserwowane ślady żerowania, nawet w okresie częściowego zlodzenia zbiornika.

Nadal poważnym problemem jest silne zaśmiecenie miejskiego odcinka doliny Sztoły, które mimo sprzątania przeprowadzonego wiosną ubiegłego roku jest nienajlepszą wizytówką miasta i ośrodka Leśny Dwór. W aspekcie napełniania do maksimum głównego stawu i projektów jego stałego zasilania z górnego odcinka Sztoły ważny jest pogarszający się stan budowli piętrzącej przy Leśnym Dworze.

Okresowy przepływ w Sztole poniżej ujścia Baby w Bukownie (18.02.2023), fot. A. Tyc

Stan napętnienia głównego stawu przy Leśnym Dworze 27.01.2023 (lewe) i 18.02.2023 (prawe), fot. A. Tyc

Stan napętnienia i ślady żerowania bobrów na tylnym stawie przy Leśnym Dworze (27.01.2023), fot. A. Tyc

Ad. 3.

W styczniu i lutym 2023 kontynuowany był monitoring siedliska bobrów na Dąbrówce przy moście w ciągu ul. Bolesławskiej i Laskowskiej. Pomimo zmiennych warunków zasilania spiętrzenie wody tamą usytuowaną poniżej mostu nie stwarzało zagrożenia dla infrastruktury drogowej. Obserwuje się niestety nieustanne wyrzucanie śmieci, głównie butelek plastikowych i szklanych, ale i części samochodowych do cieku i ich gromadzenie się w rejonie mostu i samej tamy bobrowej.

Katowice – Sosnowiec, 10.03.2023

Andrzej Czyłok, Andrzej Tyc